

yaz 2000

TÜRK VE İNGİLİZ İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN SINIF İÇİ DAVRANIŞ YÖNETİM STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI¹

Dr. Abbas Türnüklü

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Bu araştırmada, ilköğretimin 1. kademesinde çalışan öğretmenlerin sınıf disiplinini sağlamak için kullandıkları stratejiler incelenmiş ve kültürler arası karşılaştırmaları yapılmıştır. Bu çalışma, 1997-1998 öğretim yılında Türkiye'de (İzmir) 12 ve İngiltere'de (Leicester) 8 öğretmenle çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, öğretmenlerle sınıflarını kontrol etmek için kullanmış oldukları stratejiler hakkında görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme protokolü hazırlanmıştır. Görüşmeler, her iki ülke öğretmenlerine araştırmacı tarafından aynı sorular yöneltilerek yapılmıştır. Araştırmada nitel bir teknik kullanılmış; bu nedenle de sınırlı sayıda öğretmenle derinlemesine çalışılmıştır. Türk ve İngiliz öğretmenler sınıflarında kullandıkları stratejiler açısından karşılaştırıldıklarında kendi deneyimlerinden ve ayrı okul ve eğitim ortamlarından kaynaklanan farklılıklar bulunmuştur.

Öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkmak öğretmenin önemli sorumluluklarından. Öğrencilerin öğrenme etkinliklerine ayırmış oldukları zaman ile akademik başarı arasında doğrusal bir ilişkinin olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle öğretmen, her hangi bir istenmeyen davranışın

¹ Bu makale 1999 yılında İngiltere'de Leicester Üniversitesinde Eğitim Fakültesinde 'Classroom Management in Turkish and English Primary Classroom' adlı yayınlanmamış doktora tezine dayalı olarak hazırlanmıştır. Buna ek olarak çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 10-12 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumunda 'İlkokul Öğretmenlerinin Davranış Yönetim Stratejilerinin Görüşme Yöntemi Kullanılarak İncelenmesi' adında bildiri olarak sunulmuştur.

ortaya çıkacağını öngördüğünde veya ortaya çıkmış öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla karşılaştığında, bu davranışa müdahale etmek durumundadır. Böylece, hem ders akışının aksatılması engellenecek hem de öğrencinin derse yönelimi artırılmaya çalışılmış olacaktır. Emmer, (1994:6026) öğretmenin, uygun öğrenci davranışlarını yerleştirmek, sorunlu davranışları ortaya çıkmadan önlemek ve ortaya çıkmış sorunlara müdahale etmekle sorumlu olduğunu belirtmektedir. Brophy ve Evertson (1976:52) etkili sınıf yönetimine sahip öğretmenlerin, öğrencilerini dersin önemli bir miktarında öğrenme etkinlikleriyle meşgul ettiklerini, başa çıkmak zorunda kaldıkları öğrencilerin istenmeyen davranışlarını en aza indirdiklerini belirtmektedirler. Bunların yanı sıra, en önemli başarılarının ise öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkmadaki becerileri değil onları ortaya çıkmadan engelleme ve en aza indirmedeki etkililikleridir.

Yukarıdaki görüşleri destekleyen bir çok araştırma öğretmenlerin davranış yönetim stratejilerini, önleyici müdahale ve aktif müdahale biçiminde iki başlıkta incelenmektedir (Anderson, 1991:45; Sanford ve Emmer, 1988:39; Brophy ve Evertson, 1976:52).

Önleyici davranış yönetim stratejisi, sorunlu öğrenci davranışına aktif müdahaleden çok sınıfta düzenin yerleştirilmesini içermektedir. Burada temel amaç üretken sınıf içi davranışların yerleştirilmesi ve sürdürülmesi için bir düzenin oluşturulmasıdır (Gettinger, 1988:228-229). Etkili sınıf yönetim sisteminin oluşturulması akademik dönemin ilk günü ile birlikte öğrencilerin uygun davranışlarının ve işbirliğinin sağlanmasıyla elde edilmektedir.

Emmer, Evertson ve Anderson (1980:220-225) etkili sınıf yönetimini inceledikleri alan araştırmasında öğretim yılının başında öğrenci işbirliğinin sağlanması ve öğrencilerin istenen davranışlarının yerleştirilmesi için yapılanların okulun geri kalan döneminde ortaya çıkacak istenmeyen öğrenci davranışları içinde belirleyici bir özellik taşıdığını belirtmişlerdir. Benzer olarak, etkili sınıf yönetimine sahip öğretmenleri diğerlerinden ayıran en önemli özelliğin sınıf kural ve prosedürüyle etkili çalışma sistemini yerleştirme biçimleri ve miktarı olduğu bulunmuştur. Evertson (1989:82) etkili bir öğretim ortamı için sınıf yönetimine ve örgütlemesine ilişkin anahtar eylemin okulun ilk günüyle birlikte yapılan hazırlık ve planlama olduğunu belirtmiştir. Bu düşünceleri destekler biçimde okulun etkili olarak çalışması için kurallar gerekmektedir (McGinnis, Frederic ve Edwards, 1995:220). Bu nedenle, önleyici davranış yönetim stratejileri, öğrencilerin sorunlu davranışlarının önlenmesi için sınıf içi kural ve prosedürlerin yerleştirilmesine bağlı bulunmaktadır.

Öğrencilerin istenmeyen davranışlarını ortaya çıkmadan tahmin etme ve önleme, etkili sınıf yönetimi için en uygun yol olmasına karşın, bazı durumlarda öğrencilerin her istenmeyen davranışını da önlemek mümkün olmayabilir. Öğretmen, ders akışı içerisinde öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla karşı karşıya gelebilir ve öğrenme öğretme sürecinin sürdürülmesi için müdahale etmek zorunda kalabilir. Benzer biçimde Doyle, (1986:420) öğretmenin en temel rol ve sorumluluğunu, sınıf düzeninin korunması ve öğrenmenin artırılması olarak belirtmektedir. Bu nedenle öğretmenin ders akışı içerisinde öğrencilerin istenmeyen davranışlarına ne zaman ve nasıl müdahale etmesi ve tekrar temel sorumluluğu olan öğrenme ve öğretme etkinliğine geri dönmesi gerektiğini bilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Öğrencilerin istenmeyen davranışlarına müdahale kısmen karmaşık ve çok az enerji gerektiren göz kontağı kurma ve mimik hareketlerinden sözel müdahaleye ve cezaya kadar giden bir süreç içermektedir (Emmer, 1994:6028). Bununla birlikte öğretmenlerin bazı müdahale biçimleri risk taşımaktadır. Örneğin öğrenciye seslenerek ve tepkisel yapılan bir müdahalenin hem öğrenciyi, birinci görevi olan öğrenme etkinliklerinden uzaklaştıracak hem de olayla ilgisi olmayan diğer öğrencilerin ilgilerini dağıtacaktır (Doyle, 1986:421).

Weinstein ve Mignano (1997:105) öğretmen müdahalelerini üç başlık altında incelemektedir. Bunlar (a) sözel olmayan müdahale, (b) sözel müdahale ve (c) görmezlikten gelmedir. Sözel olmayan stratejiler, el işaretleri, yaklaşma, dokunma, mimikler biçiminde görülebilir. En önemli avantajları, dersi aksatmadan öğrencilerin istenmeyen davranışının sonlandırılmasını sağlaması ve öğrencinin daha sorumlu davranmaya yönlendirilmesidir. Sözel stratejiler ise kısa ve net olmalarıyla direk istenmeyen davranışın sonlanmasını isteme, kuralların hatırlatılması, öğrenciye ismiyle seslenilmesi, derse öğrenciyi katma, öğrenciyi alaya alma, azarlama biçiminde görülebilir. Sözel stratejilerin avantajı ise kısa ve net olmalarıyla zaman kaybettirmeden öğrenciyi derse döndürüp davranışın sonuçlarını işaret etmesidir.

Öğrencilerin istenmeyen davranışlarına sınıfta öğretmen tarafından müdahale edildiği kadar okulun, kurum olarak, yaklaşımı da söz konusudur. Özellikle her öğretmenin kendine özgü bir davranış yönetim strateji stili olduğu için, okulun genelinde öğrenci davranışı anlamında bir iyileşme sağlanması ve standart geliştirilmesi açısından tüm okul davranış yönetim politikaları alternatif davranış yönetim stratejisi olarak geliştirilmiştir. Docking (1996:98) tüm okul davranış yönetim politikalarının en önemli avantajlarının okulun tüm üyeleri (yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler, öğrenci velileri, diğer okul çalışanları) arasında ortak söz birliği ve istenen davranış standartı geliştirilmesini sağlaması olduğunu

belirtmiştir. Tüm bunlara ek olarak Thompson ve meslektaşları (1994:3), tüm okul üyeleri arasındaki ortak eşgüdümün öğrenci davranışlarını ve tutumlarını etkilediğini vurgulamışlardır.

Yukarıda yer verilen literatür bilgilerin ışığı altında bu araştırmanın amacı, ilköğretimin birinci kademesinde çalışan öğretmenlerin sınıfta ortaya çıkan öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkmak için kullandıkları stratejileri belirlemektir. Bu çerçevede bir başka alt amaç ise araştırma İngiltere’de ve Türkiye’de yapıldığı için kültürler arası karşılaştırmaya dayalı sonuçlar elde etmektir.

YÖNTEM

Araştırma, İngiltere (Leicester) ve Türkiye’de (İzmir) gerçekleştirildiği için, örneklem her iki ülkenin ilköğretim okullarının birinci kademesinde çalışan öğretmenlerden seçilmiştir. Araştırmanın nitel bir çalışma olması nedeniyle öğretmen sayısı sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede, örneklem araştırmanın amacına uygun veriler sağlamayı kabul eden öğretmenler arasından amaçlı şekilde seçilmiştir. Türkiye’de (İzmir) 12 ve İngiltere’de (Leicester) 8 öğretmenle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme yoluyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin seçiminde özellikle deneyimleri, okuttukları öğrenci yaş grubu ve cinsiyetleri göz önüne alınarak eşit sayıda öğretmen seçilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılmak üzere bir görüşme protokolü hazırlanmıştır. Bu protokolda yer alan sorular referans alınarak hemen hemen her öğretmene aynı sorular yöneltilerek görüşme gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler önce kasetlere kaydedilmiş sonrasında ise bu kasetler çözümlenerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşme protokolü kullanılarak elde edilen veriler açık kodlama (open coding) (Strauss ve Corbin, 1990:61), veri azaltma (data reduction), veri sunma (data display) ve veri doğrulama (data verify) (Miles ve Huberman, 1994:10) ile sürekli karşılaştırma (constant comparison) (Glaser ve Strauss, 1967:101) yöntemleri referans alınarak analiz edilmiştir. Öncelikle belirli kategoriler oluşturularak tüm veriler bilgisayar ortamında nitel veri analiz programlarından QSR NUDİST programı kullanılarak kodlanmış ve her ülkenin öğretmenleri kendi içinde ve iki ülkenin öğretmenleri birbirleriyle karşılaştırılarak analizler yapılmıştır.

Verilerin sunumu sırasında öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin şu kısaltmalar kullanılmıştır: İÖ: İngiliz öğretmen; TÖ: Türk öğretmen; E: Erkek; B: Bayan; Den: Deneyim

BULGULAR VE TARTIŞMA

Makalenin giriş kısmında da belirtildiği gibi, öğretmenlerin öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkma stratejileri çeşitli araştırmacılar tarafından iki ana başlık altında incelenmiştir: Önleyici ve doğrudan müdahale. Bu makalede de öğretmen görüşme protokollerinden elde edilen veriler bu iki başlık çerçevesinde analiz edilmiş ve incelenmiştir.

Öğretmenlerin Önleyici Davranış Yönetim Stratejileri

Makalenin başında da belirtildiği gibi etkili sınıf yönetimine sahip öğretmenleri diğerlerinden ayıran özellikleri öğrencilerin istenmeyen davranışlarına müdahale biçimleri değil, istenmeyen davranışlar ortaya çıkmadan onları öngörebilme ve önleyici stratejiler kullanabilme becerileridir. Öğrencilerin istenmeyen davranışlarını ortaya çıkmadan önlemek için öğretmenlerin okulun ilk gününden itibaren ne yaptıkları, arzu edilen davranışları ve sınıf kurallarını nasıl öğrettikleri ve yerleştirdikleri önemlidir. Bu nedenle öğretmenlerin görüşme protokolüne vermiş oldukları yanıtlar yine bu çerçevede incelenmiştir.

Okul Dönemine Başlangıç

İngiliz öğretmenler, Türk öğretmenlerden farklı olarak her bir öğretim döneminin başlangıcında öğretmenlerin davranış yönetimi açısından yaptıklarının önemini belirtmişlerdir. Arzu edilen öğrenci davranışlarının neler olduğunu, okulun ilk günü itibarıyla yaptıklarını şöyle ifade etmişlerdi.

“...her bir dönemin başlangıcında, sıklıkla kuralları tartışırız ve öğrencilere kabul edilebilir davranışları hatırlatırız. Sürekli olarak da öğrenciler olumlu davranışları gösterirler....” (İÖ/E/Den:10)

abbas türnüklü

“Okulun başlangıcında, hangi davranışın doğru ve yanlış olduğunu birlikte belirleriz... neyin yapılması ya da yapılmaması konusunda hemfikir oluruz. Böylelikle onlar ne yapmaları gerektiğini bilirler.” (İÖ/B/Den:0)

Yukarıdaki İngiliz öğretmenlerin görüşlerinde de belirtildiği gibi okulun ilk haftası okulda istenen davranışları öğrencilere öğretmek için çok önemli bir zamandır. Öğretmenin okul döneminin başında yaptıkları ve öğrencilerin istenmeyen davranışlarının yönetimi için göstermiş oldukları çaba okulun geri kalan döneminde sınıf yönetim başarılarını, öğrenme ve öğretme süreçlerindeki etkililiklerini de belirleyecektir.

Sınıf Kuralları

Sınıf kuralları, önleyici davranış yönetiminin, öğrenme ve öğretme sürecinin çok önemli bir değişkenidir. Dersin akışı bozulmadan verimli bir biçimde geçirilmesi kurallara derste uyulup uyulmamasına bağlıdır. Hem Türk hem de İngiliz öğretmenler kuralları belirleme ve uygulatma bakımından birbirlerine oldukça benzer düşünceler belirtmişlerdir. Türk ve İngiliz öğretmenlerin belirtmiş oldukları sınıf kuralları aşağıda verilmektedir.

Türk öğretmenlerin kuralları: Öğrenciler kendi aralarında konuşmamalıdır, öğrenciler izin almadan konuşmamalıdır, öğrenciler küfür etmemeli ve kendi aralarında kavga etmemelidir, arkadaşlarını gürültü yapmadan dinlemelidir, öğrenciler arkadaşlarına saygılı davranmalıdır, öğrenciler sınıf içinde dolaşmamalıdır, öğrenciler sınıfa girerken ve çıkarken diğer öğrencileri ittirip kaktırmadan çıkmalıdır, öğrenciler sınıfı temiz tutmalıdır, sınıf araç gerecini korumalıdır, ders araç gereçlerini hazırlamalıdır, sınıf araç ve gerecini arkadaşlarıyla paylaşmalıdır.

İngiliz öğretmenlerin kuralları: Bağırma kötü şeydir, öğrenciler öğretmenleri dikkatlice dinlemelidir, öğretmen konuşurken öğrenci konuşmamalıdır, öğretmen söylediğinde öğrenci çalışmayı durdurmalı ve dinlemelidir, sınıfın içinde dolaşmak doğru değildir, öğrenciler izinsiz sınıftan ayrılmamalıdır, diğer öğrencilere vurmamak rahatsız etmek doğru değildir, sınıf araç ve gereci dikkatlice korunmalıdır, sınıfın kitapları korunmalıdır, sınıfın eşyaları ders araç gereçleri, kalemleri korunmalı ve her gün düzenlenmelidir, derste sessizce çalışmalıdır, okulun kuralları atılğan (assertive) disiplin politikasında yazılanlardır.

Yukarıda verilen sınıf kurallarında da görüldüğü gibi İngiliz ve Türk ilköğretim sınıflarında çok çeşitli kurallar mevcuttur. Kuralların geneline baktığımızda

abbas türnüklü

iki ülke arasında kültür farkı olmasına rağmen sınıf kuralları açısından oldukça benzerlikler vardır. Her iki öğretmen grubu da özellikle sınıfta nasıl konuşulması ve davranılması gerektiği ile sınıf araç ve gerecinin korunması ve kullanılması hakkında çeşitli kurallar belirtmişlerdir.

Her iki ülkenin öğretmenlerine sınıflarındaki kuralların yanı sıra bu kuralları öğrencilere nasıl öğrettikleri de soruldu. Bu konuda Türk öğretmenlerden birisi kuralları öğretme yöntemini şöyle belirtti:

“...Hep yeri geldikçe öğretiyoruz. Öyle anlatarak öğretilmiyor zaten...”
(TÖ/E/Den:10)

Benzer şekilde iki İngiliz öğretmen kuralları nasıl öğrettiklerini şöyle açıkladılar.

“Kuralları tartışırız.... Sonra kendi kurallarımızı yazarız; bunları sınıfımızda görmek istediğimizi belirtiriz...” (İÖ/E/Den:10)

“Kurallar halihazırda okulda belirtilmiştir. Sabah toplantılarında müdürün söylemiş olduklarını bizde sınıflarımızda takip ederiz ve uygularız. Müdürün söyledikleri okul davranış yönetim politikası ile ilişkili olduğu için, bizde her gün bunlar hakkında sınıf da konuşuruz. Tüm sınıflar müdürün söylediklerini izlerler.”(İÖ/B/Den:1)

İngiliz ve Türk öğretmenlerin belirtmiş oldukları kuralların çeşitleri ve içerikleri arasında benzerlikler olmasına karşın kuralların öğretilmesi bakımından farklılıklar vardır. İngiliz öğretmenler, Türk meslektaşlarından farklı olarak okul davranış yönetim politikasından ve onun işlevinden söz ettiler. Bu yaklaşım okulda görülmesi istenen olumlu davranışların yerleştirilmesi ve öğretilmesi açısından oldukça önemli bir farklılıktır.

Kurallar yapıları itibariyle öğrenciler için hazırlanıyormuş ve sadece onları bağliyormuş gibi gözükmelerine rağmen öğretmenlerin de davranışlarını etkilemektedir. Öğretmenler üzerindeki bağliyeciliğini ve etkisini öğrenmek için öğretmenlere kendilerini kuralların etkileyip etkilemediği de sorulmuştur. Bu konuda iki İngiliz öğretmen düşüncesini şöyle belirtti.

“Eğer sınıfta kurallarınız varsa işleriniz kolaylaşır. Özellikle öğrenciler kurallara uyduğu zaman işleriniz çok kolay gider.” (İÖ/B/Den:1)

abbas türnüklü

“Evet kurallar öğretim sivilimi tamamıyla etkiliyor. Okulda tüm okul disiplin yöntemi (Assertive discipline) uygulandığı için öğretim biçimimi belirliyor.” (İÖ/B/Den:0)

Benzer şekilde Türk öğretmenler fikirlerini şöyle açıkladılar.

“Kurallar beni daha rahatlatıyor tabi. Kural koymazsam kendim de için içinden çıkamam.” (TÖ/B/Den:23)

“Kurallar, tabi beni de etkiliyor. Bu kurallar iyi işlerse benim de derste etkin olmam ve dersten doyararak çıkmamı sağlıyor. Aynı zamanda benim de bu standartlara uymam gerekiyor zaten çocuklarla birlikte. Aynı şeyi benim de paylaşmam gerekiyor.” (TÖ/E/Den:4)

Yine Türk ve İngiliz öğretmenler arasında kuralların anlamı, önemi ve rolü hakkında benzerlikler bulunmaktadır. Hem Türk hem de İngiliz öğretmenler kuralların varlığının ve sınıfta çalıştırılmasının kendileri ve dersin etkililiği açısından önemini vurgulamışlar ve sınıf kurallarının kendi davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler dersin etkili işlenebilmesi için kurallara uymak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Bir Türk öğretmen, kurallara uymamanın kendisinin dersten doyum alarak çıkmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Bundan farklı olarak bir İngiliz öğretmen, çalıştığı okulda uygulanmakta olan tüm okul disiplin politikasının (assertive discipline policy) hem öğrenci hem de kendi davranışları için standart görevi gördüğünü ifade etmiştir.

Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarının Öngürülmesi

Öğrencilerin istenmeyen davranışlarını ortaya çıkmadan tahmin etmek etkili sınıf yönetiminin en belirleyici özelliğidir. Bunun için öğretmenlere bu tür davranışları derste öngörmeye çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur.

Öğretmenlerin vermiş olduğu yanıtların mesleki deneyimlerine göre sıralanması şöyle:

TABLO 1. Öğretmenlerin istenmeyen davranışları önleyici stratejileri

Deneyim	Türk öğretmenlerin yanıtları
23	Olayları belki tahmin edemem ama her bir öğrencinin ne yapabileceğini tahmin ederim. (TÖ/B)
19	Evet. (TÖ/B)
12	Çok sıklıkla tahmin ettiğimi söyleyemem; fakat bazen tahmin ettiğimi söyleyebilirim. Her bir istenmeyen davranışı tahmin ettiğimi söyleyemem; fakat genellikle ders sırasında tahmin etmeye çalışıyorum. (TÖ/E)
6	Bazen, fakat sıklıkla değil. ((TÖ/B)
2	Aslında bütün öğretmenler tahmin eder. Eğer öğretmen öğrencilerini iyi tanıyorsa, hangi derslerde, hangi saatlerde öğrencinin ne tür problem ortaya çıkaracağını, belli öğrencilerin ne yapacağını öngörür. (TÖ/E)
2	Tabi bazen. (TÖ/B)
1	Zaten belli kişiler olduğu için tahmin edebiliyorum ama önlem alamıyorum. (TÖ/B)
İngiliz öğretmenlerin yanıtları	
28	Sorunları tahmin etmeye çalışıyorum.... (İÖ/E)
10	Evet sabahları çocuklara bakıyorum ve dersin güç olup olmayacağını anlıyorum. Öğrencilerin yüzlerine bakarak o günün iyi olup olmayacağını söyleyebilirsiniz. (İÖ/E)
3	Evet çok sıklıkla. (İÖ/E)
1	Evet hangi öğrencilerin beraber çalışmadıklarını biliyorum. Bu nedenle onların beraber çalışmalarına müsaade etmiyorum. (İÖ/B)
0	Evet. (İÖ/B)
0	Evet. Derste vakit kaybetmek istemediğiniz için tahmin etmeye çalışıyorsunuz. (İÖ/E)
0	Evet. Öğrencilerin özelliklerini bildiğim için belli öğrencileri birlikte çalışmalarını için yan yana getirmiyorum. (İÖ/B)

Bazı deneyimli Türk öğretmenler öğrencilerin istenmeyen davranışlarını öngördüklerini belirttiler. Bazıları ise öğrencilerin istenmeyen davranışını öngörmek yerine bazı öğrencilerin ne yapabileceklerini öngörmeye çalıştıklarını ifade ettiler. Bu durumun nedeni Türk öğretmenlerin davranış yönetimine ilişkin sahip oldukları becerilerin örgün eğitim tarafından değil kendi deneyimlerine ait içgörülerinden kaynaklanmasından olabilir.

Buna karşın öğrencilerin istenmeyen davranışlarını ara sıra öngördüğünü söyleyen öğretmenler de vardır. Türk öğretmenlerden farklı olarak hemen hemen tüm İngiliz öğretmenler istenmeyen davranışları öngördüklerini belirtmelerine karşın istenmeyen davranışları sıklıkla gösteren ve beraber çalışmak istemeyen öğrencileri bir araya getirmemek gibi bir önlem aldıklarını belirttiler. İngiliz öğretmenlerin davranışlarındaki bu farklılığın nedeni okullarında uygulanması beklenen davranış yönetim politikasının sınıf disiplini için bir standart teşkil etmesi ve öğretmen eğitiminde çok uzun yıllardır sınıf yönetimi üzerinde özenle durulmasıdır. Bununla birlikte 1989 yılında yayınlanan 'Elton Report (DES, 1989)'tan sonra, her okulda uygulanması beklenen davranış yönetim politikasının öğretmenlerde oluşturduğu sağduyudan kaynaklandığı söylenebilir.

Diğer Önleyici stratejiler

Öğretmenlere, istenmeyen davranışları nasıl önledikleri sorulduğunda ders programının daha etkili sunulması, ders konularının zenginleştirilmesi, istenmeyen davranışların kökenine gitme ve öğrencilere model oluşturduğu için öğretmenin kendi davranışlarına özen göstermesi gibi türlü yöntemler dile getirilmiştir.

Her iki ülkenin öğretmenlerinde de yaygın olan stratejilerden biri, öğrencilerin ders programıyla meşgul edilmesidir. Örneğin bir Türk öğretmen bunu nasıl yaptığını şöyle ifade etmiştir.

“Şimdi çocukları boş bıraktığınız zaman tabiki mutlaka bir yaramazlık, hiyanetlik düşünüyorlar. Mümkün olduğu kadar onları meşgul edecek onların hoşuna giden şeyler yaptırmaya çalışıyorum.” (TÖ/B/Den:23)

Bir İngiliz öğretmen ise düşüncesini şu şekilde belirtmiştir.

“Dersi ilgi çekici yapmak ve öğrencileri çalışmış oldukları konu üzerinde sürekli ilgili tutmak gerekiyor.... Çünkü istenmeyen davranışlar genellikle dersle ilgili, olmadıkları zaman ortaya çıkıyor....” (İÖ/E/Den:3)

Her iki ülkenin öğretmenleri de öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla baş etmek için istenmeyen davranış vurgulayan tepkiler vermek yerine, öğretimi öne çıkaran imalarda bulduklarını belirtmişler; böylece, öğrenciyi suçlama, etiketleme gibi yan etkileri ortadan kaldırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Doğaldır ki öğrenci istenmeyen davranış gösterdiğinde,

kendisine ders konusu anlatıldığında ya da ders etkinliği o öğrenciye yöneltildiğinde, öğrenci kendisinden ne beklenildiğini fark edecek ve derse yönelecektir. Bir yan sonuç olarak da derste kendilerine bağırılmadığı ve azarlanmadıkları için öğretmenle işbirliğine geçme olasılıkları da artacaktır. Bu nedenle öğrenciler istenmeyen davranışlar gösterdiklerinde onlara olumsuz davranışlarını vurgulayarak müdahale etmek yerine derse katılımlarını sağlamaya yönelik çaba göstermeyi yeğlemek öğretme ve öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyecektir.

Öğretmenler, kendi davranışlarının da öğrenciler için model oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle sınıftaki davranışlarına daha bir özen gösterdiklerini ifade ettiler. Örneğin bir İngiliz öğretmenin bu konudaki görüşü şöyle:

“kurallara, kendim de uymaya çalışıyorum. Öğrencilere karşı kibar ve olumlu olmaya çalışıyorum. Onlarla kuralları konuşuyor ve tartışıyorum...” (İÖ/E/Den:10)

Bir Türk öğretmen de benzer şeyleri ifade etmiştir.

“Öncelikle kendi davranışlarımın öğrencilere örnek olması gerektiği kanısındayım. Ve onlara bütün davranışlarım örnek olacak şekilde ortaya koymaya çalışıyorum...” (TÖ/E/Den:12)

Özellikle ilkokul düzeyindeki öğrencilerin en önemli öğrenme davranışlarından bazıları, uygun gördükleri kişilerin davranışlarını model alma biçiminde gerçekleşmektedir. Bu durumun farkında olan öğretmenler istedik davranışları öğrencide ortaya çıkarmak için öncelikli koşul olarak kendi davranışlarını sorguladıklarını ve bunlara dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Böylece öğretmenler sınıfta gösterilmesi gereken olumlu davranışlar ve sınıf kuralları için de bir meşruiyet kazandırmaktadırlar.

İngiliz öğretmenler, Türk meslektaşlarından farklı olarak anaokulunun önemini belirtmişlerdir. Anaokulu ve beraberinde tüm okul davranış yönetim politikasının önemini vurguladılar.

“Buraya çoğu öğrenci anaokulundan gelmektedir. Bu nedenle okulun ne beklediğini bilmekteler. Eğer sorunları varsa öncelikle anaokulunda çözümlendiği için olumlu davranışları bilerek geliyorlar...” (İÖ/B/Den:1)

“Okulumuzda tüm okul disiplin politikasının (assertive discipline policy) uygulanmasına anaokulunda başlanıyor. Politika öğrencilere açıklanıyor ve sürekli pekiştiriliyor. Bu nedenle bu yaştaki öğrenciler kendilerinden ne beklenildiğini biliyorlar. Kurallar hakkında belirli aralıklarla sürekli yapılan tekrar olumlu davranışların kazanılmasına destek oluyor. Sonuç olarak öğrenciler atılgan (assertive) disiplin politikasına göre daha çok kendilerinden bekleneni yerine getiriyorlar.” (İÖ/B/Den:0)

Çeşitli sınıflarda görülen istenmeyen öğrenci davranışlarıyla başa çıkmak için kullanılan önleyici öğretmen stratejileri bakımından bazı farklılıklar söz konusudur. İngiliz öğretmenler, Türk öğretmenlerden farklı olarak tüm okul disiplin politikasına ve bunun okulda anaokulundan itibaren uygulanmasının önemine özellikle vurgu yapmışlardır.

Öğretmenlerin Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına Doğrudan Müdahalesi

Öğretmenler, istenmeyen öğrenci davranışlarını önleyemedikleri zaman doğaldır ki bunlarla baş etmek için çeşitli stratejiler kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Her iki ülkenin öğretmenleri de kendilerine ne tür stratejiler ve taktikler kullandıkları sorulduğunda çok çeşitli yöntemler belirtmişlerdir. Bu yöntemleri öğretmenlerin deneyimlerini referans alarak grupladığımızda kısmi farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2 de görüldüğü gibi öğretmenler arasında deneyimlerine göre kullanmış oldukları başa çıkma stratejileri arasında kısmi farklılıklar söz konusudur. 10-30 yıl deneyimli Türk ve İngiliz öğretmenler hemen hemen benzer stratejiler kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın 1-4 ve 5-7 yıl deneyimli Türk öğretmenler, hem deneyimli Türk ve İngiliz meslektaşlarından hem de pedagojik formasyon öğrencilerinden farklılaşmaktalar. Örneğin, yalnızca az deneyimli Türk öğretmenler cezalandırma stratejisini kullandıklarını belirtmişlerdir. Eğer deneyimli ve deneyimsiz öğretmenler karşılaştırılacak olursa, deneyimli öğretmenler sözel olmayan başa çıkma stratejilerini kullandıklarını daha sıklıkla belirtmişlerdir.

Buna ek olarak kullanmış oldukları soru yanıt ve tartışma gibi öğrenciye ne yaptığını anlama ve kavrama olanağı veren yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2. Öğretmenlerin istenmeyen öğrenci davranışlarıyla başa çıkma stratejileri

Deneyim	Baş Çıkma Stratejileri
10-30 yıl deneyimli Türk öğretmen	Sözel uyarı; yüz ifadeleri; öğrenciyle konuşma; öğrenciyle tartışma; öğrencinin ailesiyle konuşma; yaramazlık yapan öğrencileri onlara iş vererek meşgul etme; öğütler vererek, ne yaptığına ilişkin sorular sorarak ve tartışarak, başka etkinlikler yapmaya yöneltmek.
10-30 yıl deneyimli İngiliz öğretmen	Göz iletişimi; adıyla seslenme; ne yaptığını anımsatma; hemen durdurmasını emretme; dersi durdurma; ne yaptığına ilişkin soru sorma; öğretmenin yanına çağırma; öğrencinin yerini değiştirme; öğrenciyi müdüre yollama.
5-7 yıl deneyimli Türk öğretmen	İstenmeyen davranış hakkında konuşma ve tartışma, eğer istenmeyen davranış çok ciddiye cetvelle elline vurma; öğrenciyi çok sevdiği şeylerden uzak tutma; ailesiyle konuşma; müdüre şikayet etme.
1-4 yıl deneyimli Türk öğretmen	Bağırma; niçin istenmeyen davranış gösterdiğine dair soru sorma; azarlama; göz iletişimi; öğrencinin omzuna dokunma; uyarma; Eğer çok ciddiye çok seyrek olarak tokatlama; bazen azarlama; alaya alma; dersi durdurma ve istenmeyen davranışı tartışma.
1-3 yıl deneyimli İngiliz öğretmen	İstenmeyen davranışı derhal durdurma; öğretmenin yanına çağırma; öğretmenin ne beklediğini anımsatma; öğrenciyi ders etkinlikleriyle meşgul etme.
İngiliz pedagojik formasyon öğrencileri	Öğretmen beklentisine uygun davranmaya teşvik etme; öğrenciyle istenmeyen davranışıyla ilgili konuşma; öğrencinin yerini değiştirme; öğrenciyi sakinleşmesi için sınıfın dışına gönderme; öğrenciyi durdurma; öğrenciyi müdüre gönderme; dersi durdurma; öğrenciyi kuralları hatırlatma.

Öğretmenlerin öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkmak için kullanmış oldukları stratejilerin genel görüntüsünü verdikten sonra belirli istenmeyen davranışlarla karşılaştıklarında ne tür yöntemler kullandıkları sorulmuştur. Varolan çalışmanın bir parçası olarak yapılan sistematik gözlemler sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde en sık karşılaşılan

istenmeyen davranışlar, (gürültü yapmak, gizlice konuşmak, sınıfta uygun olmayan hareketlerde bulunmak, diğer bir öğrenciyi rahatsız etmek ve ders araç ve gereçlerini uygunsuzca kullanmak) öğretmenlere sorularak onların belirli soyut istenmeyen davranışlar karşısında ne yaptıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3 de görüldüğü gibi, hem Türk hem de İngiliz öğretmenlerden gürültüyle karşılaştıklarında tipik olarak gösterdikleri başa çıkma stratejileri, sözel davranış yönetim stratejileridir. İngiliz öğretmenler Türk öğretmenlerden farklı olarak gürültüyle başa çıkmak için mizah ve soru sorma yöntemlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın Türk öğretmenler tepkilerinin dersin önemine göre değişebileceğini vurgulamışlardır.

Öğretmenler, gizli konuşmayla karşılaştıklarında gürültüden oldukça farklı stratejiler kullandıklarını belirtmişlerdir. Genellikle sözel olmayan davranış yönetim stratejilerinin oldukça sık kullanıldığı göze çarpmaktadır. Özellikle, bir Türk öğretmen sözel müdahalenin yan etkileri olan derse ilgili öğrencilerin de dikkatini dağıtma olgusunu vurgulayarak sözel olmayan stratejilerin önemini vurgulamıştır.

Türk ve İngiliz öğretmenler, öğrencilerin derste uygunsuzca dolaşma davranışına karşı farklı şiddette tepkiler vermişlerdir. Türkiye'deki ilkökul sınıfları genellikle kalabalık ve klasik sıra oturma düzeninde olduğu için öğretmenler öğrencilerin yerinden ayrılmasını oldukça önemli istenmeyen bir davranış olarak algılamışlardır. Buna karşın İngiliz sınıflarındaki işbirlikli öğrenme merkezli sınıf oturma düzeninde bu istenmeyen davranış pek ciddi olarak algılanmamıştır. Buna ek olarak esprili yaklaşma, ironinin kullanılması ve kuralların anımsatılması gibi stratejilerle başa çıkabileceklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenler tarafından en ciddi sorun olarak algılanan istenmeyen davranışın bir diğer öğrenciyi rahatsız etme olduğu, verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Bu konuda hem Türk hem de İngiliz öğretmenler cezalandırmayı da içeren daha ciddi davranış yönetim stratejilerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bir diğer öğrencinin derste çalışmasını ya da dersi izlemesini engelleme her iki ülkenin öğretmenleri tarafından da en önemli istenmeyen davranış olarak görülmektedir.

Türk ve İngiliz öğretmenlerin okul araç ve gereçlerinin uygunsuzca kullanılmasını oldukça ciddi istenmeyen bir davranış olarak algıladıkları

Tablo 3. Öğretmenlerin belirli istenmeyen öğrenci davranışlarıyla başa çıkma stratejileri.

İstenmeyen davranışlar		Öğretmenlerin kullandıkları stratejiler
Gürültü	TÖ	Öğrenciye bağırım; dersin önemine göre değişir; eğer öğrenci resim dersinde gürültü yapıyorsa hoş görebilirim.
	İÖ	Adıyla seslenirim; yalnızca ne yaptığının anımsatılmasına gereksinim duyar; davranış üzerinde espri yaparım; soru sorarım; sessiz olmasını söylerim; dersten sonra beni görmesini söylerim.
Gizlice konuşma	TÖ	Diğer öğrencileri rahatsız etmemek için gidip o öğrenciye çok hafifçe dokunurum; göz iletişimiyle o öğrenciyi uyarırım; yüz ifadelerimi ve mimiklerimi kullanırım; diğerlerine fark ettirmeden dokunurum; el hareketleriyle o öğrencinin dikkatini çekmeye çalışırım.
	İÖ	'eeeeee' diye seslenirim onlar benim ne demek istediğimi bilirler; ne yapmaları gerektiğini hatırlatırım; derslerine geri dönmelerini söylerim.
Sınıfta uygunsuz hareketlerde Bulunma	TÖ	Kuralları anımsatırım ve derhal uyarırım; hemen sırasına oturmasını söylerim.
	İÖ	Espri yaparım ve alaya alırım; kuralları anımsatırım ve durmasını söylerim.
Diğer bir öğrenciyi rahatsız etme, engelleme	TÖ	Çok kızarım; öğrenciyi sınıfın dışına gönderirim; dersten sonra rahatsız eden ve edilen öğrenciyle konuşurum; uyarırım ve bir daha yapmamalarını söylerim; eğer sürdürürse yerini değiştiririm.
	İÖ	Sinirlenirim ve kızarım ve yapmamasını söylerim; yerini değiştiririm; ne yaptığını ona anımsatırım; genellikle yüzüne bakarım ve ona ne yapması gerektiğini anımsatırım.
Ders araç ve gereçlerini Uygunsuzca kullanma	TÖ	Müdürün yanına gönderirim; ekonomik boyutlar üzerinde dururum; okul araç gereçleriyle ilgili olarak amaçlarımızı hatırlatırım.
	İÖ	Durmasını söylerim; yaptığını bırakmasını söylerim ve tehlikesini belirtirim; nasıl kullanması gerektiğini tekrar açıklarım.

TÖ: Türk öğretmen; İÖ: İngiliz öğretmen

anlaşılmaktadır. İngiliz öğretmenler özellikle ders araç ve gereçlerinin uygunsuz kullanılmasının öğrencide yol açabileceği sonuçları ve zararları vurgulamışlardır. Buna karşın, Türk öğretmenler araç ve gereçlerin ekonomik değerlerini ve tekrar satın almanın güçlüğü üzerinde durmuşlardır.

Tüm Okul Disiplin Politikası

Hiç bir Türk öğretmenin tüm okul olarak uygulanan disiplin politikası konusunda bilgi vermemesine rağmen İngiliz öğretmenlerin çoğunluğu izlemek zorunda oldukları, çalıştıkları okul tarafından uygulanan bir okul disiplin politikasından söz etmişlerdir. Bu konuda şunları söylemişlerdir.

“...okulda sabah toplantılarında müdürün okul disiplin politikasına ilişkin söylemiş olduklarını bizde sınıfta izliyoruz. Her gün bu konuda konuşuruz. Bu, okul disiplin politikası olduğu için tüm sınıflar tarafından takip edilir.” (İÖ/B/Den:1)

“...bu okulda pozitif davranış politikası var; açıkça ifade edilmiş biçimde duvarda asılıdır...” (İÖ/B/Den:0)

“...bu okulda atılgan (assertive) disiplin politikası var....” (İÖ/B/Den:0)

“bu okulda anaokulundan itibaren atılgan (assertive) disiplin politikası uygulanmaya başlanıyor. Politika anaokulundan itibaren açıklanmaya başlanıyor ve kurallar sürekli olarak pekiştiriliyor....” (İÖ/B/Den:0)

İngiliz öğretmenlerin önemli bir kısmı okul disiplin politikasının önemini ve rolünü belirtmişlerdir. Tüm okul disiplin politikası, anaokuluyla birlikte tüm okulda uygulanmaya başladığı için öğretmenlerin davranış yönetim becerilerini ve stratejilerini de belirlemektedir. Bunun yanı sıra politika, okulun geneline ilişkin davranış standartlarını belirlediğinden okulun tüm üyeleri için bağlayıcı standart bir rol de üstlenmektedir. Bu durum, etkili okul yöneticilerinin sorumluluğunda ve denetiminde okulun genelinde davranış anlamında iyileşmenin itici gücünü de üstlenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göz attığımızda, İngiliz ve Türk öğretmenlerin önleyici davranış yönetim deneyimlerinde görülen farklılığın temel kaynağının öncelikle İngiliz öğretmen eğitiminde uzun yıllardır sınıf yönetimi dersinin önemli bir pedagojik formasyon dersi olarak yer almasıdır. Buna karşın, Türkiye eğitim sisteminde sınıf yönetimi dersi, 1997-1998 akademik yılında zorunlu ders olarak eğitim fakültelerine konmuştur. İngiliz öğretmenlerin hepsi, sınıf yönetimine bilinçli olarak ve belirli sınıf yönetim bilgisiyle yaklaşmaktadırlar. Buna karşın, Türkiye’de ki öğretmenler pratik deneyimlerine bağlı kalarak oluşturdukları iç görüşü sonucunda sınıf yönetimi bilinci ve bilgisi kazanıyorlar. Bu nedenle hemen hemen tüm İngiliz öğretmenler disiplin sorunlarına ortaya çıkmadan müdahale etmeye çalışıyorlar. Bunun yanı sıra İngiltere Eğitim Bakanlığı tarafından beklenti biçiminde yerleştirilen her okula ilişkin özgün disiplin politikası, okul yöneticilerini bu etkenler üzerinde özenle durmaya itmektir. Bu durum, okullarının misyonunu ve vizyonunu önemli ölçüde etkileyen disiplin sorununun çözümünde okul yöneticilerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. Doğal olarak bu durum her öğretmeni ve öğrenciyi bağlamaktadır. Buna ek olarak okul davranış yönetim politikası, öğretmenlerin sorunlu davranışlara müdahale biçimlerine de standart getirdiği için her öğretmenin öznel yaklaşımlarını da sınırlamaktadır. Benzer bir durumun ülkemiz gerçeğini de bir an önce uygulanmasının önemi ortadadır. Günümüz okullarında bir sınıfta öğretmenin disiplin sorunlarına oldukça insancıl, yapıcı ve olumlu yaklaştığını görmemize rağmen aynı okulun yan sınıfında fiziksel cezalandırmaya varan azarlama, aşağılama, küfür gibi olumsuz yöntemlerle sorunların çözülmeye çalışıldığını görmek olasıdır. Bu nedenle, kendi okullarımızda da öğretmenlerin öğrenci davranışlarına biçim verme ve öğrencilerin sorunlu davranışlarına müdahale tarzlarında olumlu değişim ve gelişimin yaratılması için, her okulun kendi özgün koşullarını yansıtan, okul geliştirme ve ilerletme sürecinin de bir parçası olarak tüm okul disiplin politikasının okul yöneticileri tarafından yapılandırılıp en kısa zamanda uygulanması gerekmektedir.

İlköğretim okullarında disiplin kurulları ortadan kaldırılmıştır. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin karşılaştıkları disiplin sorunlarına karşı kullanabilecekleri yasal yetki ve bunun caydırıcılığı ortadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede disiplin kurullarının yerine ikame edilen rehberlik kurullarının disiplin sorunlarıyla başa çıkmada öğrenciyle iletişim kurmanın ötesinde herhangi bir caydırıcılığı yoktur. Bu süreçte disiplin sorunlarıyla başa çıkmak için okulun genelinde uygulanabilecek her okula özgü okul davranış yönetim politikasının varlığına gereksinim vardır. Böylece okulun tüm üyeleri, yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler, çalışanlar ve öğrenci velileri, tarafından eşgüdüm içerisinde uygulanacak bir politikanın varlığı ülkemiz koşulları açısından mevcut disiplin sorunların çözümü için acillik taşımaktadır.

Kaynakça

- Anderson, L. W. (1991). **Increasing Teacher Effectiveness**. Paris: UNESCO.
- Brophy, J. ve Evertson, C. M. (1976). **Learning from Teaching: A developmental Perspective**. Boston: Allyn and Bacon, Inc.
- DES (1989). **Discipline in Schools (The Elton Report)**. Londra: HMSO.
- Docking, J. (1996). **Managing Behaviour in the Primary School** (2nd ed.). Londra: David Fulton Publishers.
- Doyle, W. (1986). Classroom Organisation and Management. In M. Wittrock (Ed.) **Third Handbook of Research on Teaching** (s. 392-431). Macmillan: New York.
- Emmer, E. T. (1994). Teacher Managerial Behaviours. In T. Husen, ve N. Postlethwaite (Eds.). **The International Encyclopaedia of Education** (S. 6026-6031). Londra: Pergamon.
- Emmer, E. ve Evertson, C. ve Anderson, L. (1980). **Effective Classroom Management at the Beginning of the School Year**. *Elementary School Journal*, 80 (5), 219-231.
- Evertson, C. M. (1989). **Improving Elementary Classroom Management: A school Based Training Program for Beginning the Year**. *Journal Of Educational Research*, 83 (2), 82-90.
- Gettinger, M. (1988). **Methods of Proactive Classroom Management**. *School Psychology Review*, 17 (2), 227-242.
- Glaser, B., G., and Strauss, A., L. (1967). **The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research**: New York: Aldine de Gruyter.
- McGinnis, C., Frederic, P. B. ve Edwards, R. (1995). **Enhancing Classroom Management Through Proactive Rules and Procedures**. *Psychology in the Schools*, 32, July, 220-224.
- Miles, B., M. & Huberman, A., M. (1994). **Qualitative data analysis** (2nd ed.). London: Sage Pub.
- Sanford, J. P., Emmmer, E. T. (1988). **Understanding Classroom Management an Observational Guide**. Boston: Allyn and Bacon.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). **Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques**. Newbury Park: Sage Publications.
- Thompson, D. ve Sharp, S. (1994). **Improving schools: establishing and integrating whole school behaviour policies**. London: David Fulton Publishers.
- Weinstein, C. S., and Mignano, A. J. (1997). **Elementary Classroom Management: Lessons from Research and Practice** (2nd ed.). New York: McGraw Hill Companies, INC.